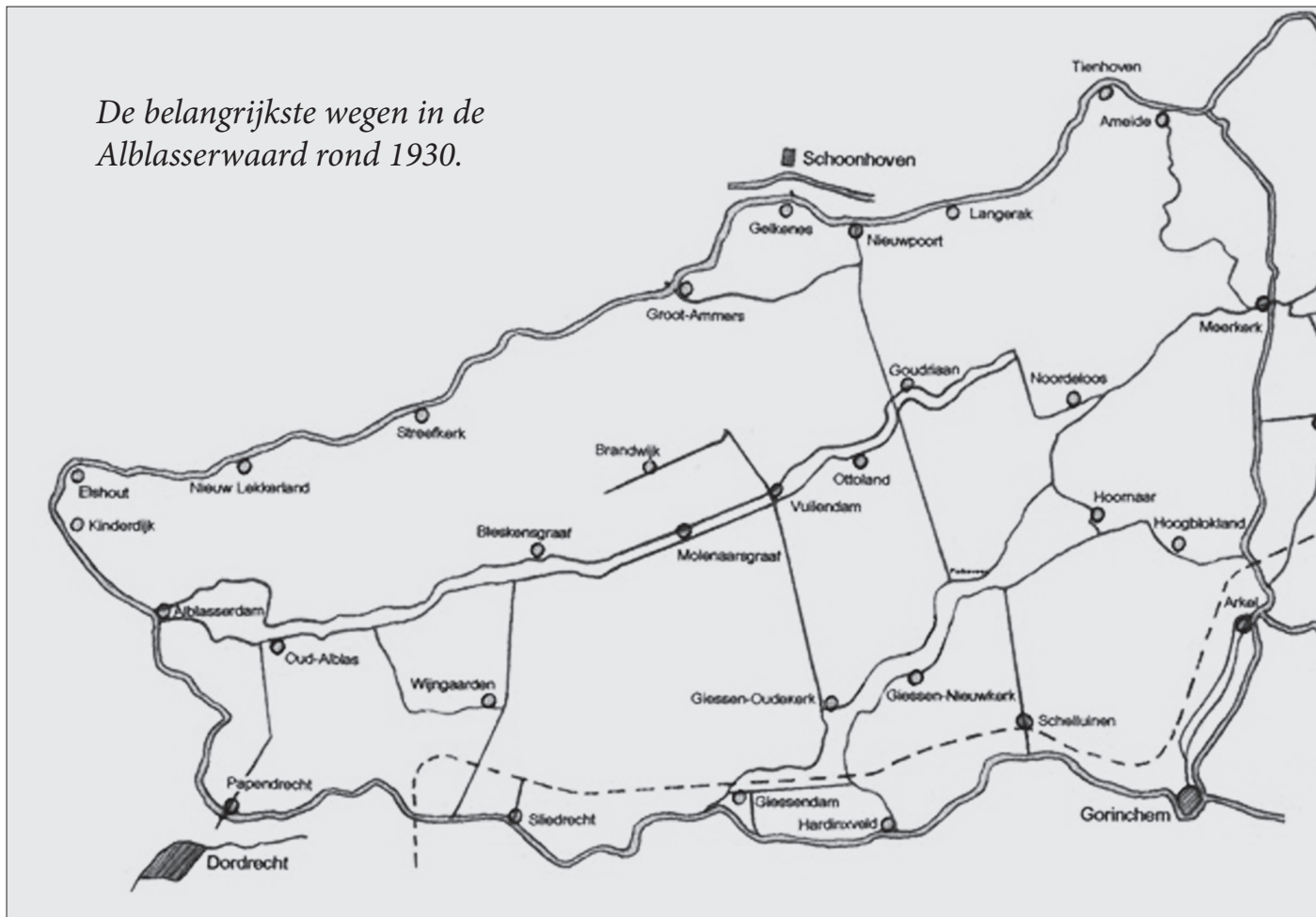

*De belangrijkste wegen in de
Alblasserwaard rond 1930.*

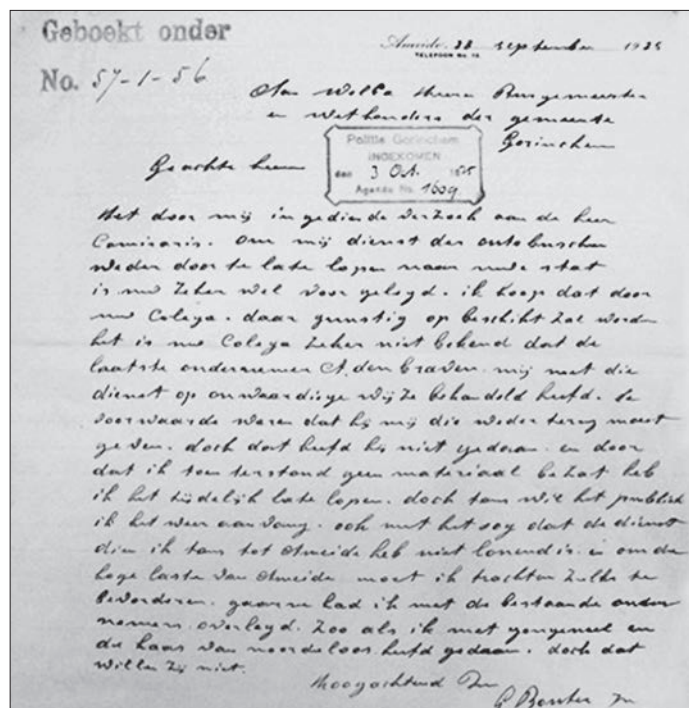
een gunstige ontwikkeling voor de bewoners van de Alblasserwaard.⁸

G. Bouter begon in 1926 ook via Ameide te rijden

A. den Braven had door de verkoop van zijn dienst Schoonhovenseveer-Ameide –Gorinchem aan Gebr. Broere een belofte geschonden, die was gedaan bij het opsplitsen van de firma Den Braven, Roest en Bouter. Hij had toen namelijk aan G. Bouter beloofd dat hij de dienst aan Roest en Bouter zou teruggeven wanneer hij ermee ophield. In plaats daarvan had hij de dienst te gelde gemaakt. Roest was intussen ook van het toneel verdwenen en dus was alleen Bouter hierdoor gedupeerd. Omdat hij op dat moment geen materieel genoeg had, nam Bouter geen verdere actie. Dat gebeurde pas een half jaar later. Op 12 september 1925 vroeg Bouter aan de gemeente Gorinchem om een standplaatsvergunning voor een nieuw op te richten dienst Schoonhovenseveer-Ameide-Meerkerk-Arkel-Gorinchem. Hij had nog geprobeerd een overeenkomst te sluiten met Gebr. Broere om zijn nieuwe dienst in te passen, maar begrijpelijkerwijze

weigerde Gebr. Broere daarover overleg te voeren. Gebr. Broere had geen behoefte om de verdienste met een concurrent te delen.

De burgemeesters op de route voelden er ook niets voor om aan Bouter een standplaatsvergunning te verlenen, want dan zou opnieuw een moordende concurrentie ontbranden. Alleen de burgemeester van Ameide was voor het plan van Bouter. Allereerst dacht hij dat de tarieven dan iets lager zouden

► De brief van G. Bouter waarin hij verzocht om de dienst van het Schoonhovenseveer naar Gorinchem over Ameide te mogen rijden en refereerde aan het onrecht dat A. den Braven hem had aangedaan. Afb.: RAG-Go.

⁸ Zijderveld, Autobusverkeer, p. 107-110.

worden en het voor een niet financieel krachtige gemeente als Ameide als een vooruitgang kon worden beschouwd als zich daar langzamerhand een flinke autobusonderneming mocht gaan vestigen. Bouter hield echter vol en op 26 oktober 1925 kreeg hij in Gorinchem zijn standplaatsvergunning voor de nieuwe dienst. Er volgden moeilijke onderhandelingen om de dienstregeling in te passen in die van Gebr. Broere, maar het zag er midden november 1925 naar uit dat de vergunning op 9 december 1925 zou worden verstrekt. Toen deed Bouter iets doms. In het zicht van zijn overwinning werd hij overmoedig en begon, tegen de regels in, op maandag 16 november alvast de dienst te rijden. De Gorinchemse politie, die het autobusverkeer goed in de gaten hield, lette goed op en jawel, daar reed 's morgens rond half acht een autobus van Bouter vanaf de Arkelsedijk de stad in en vertrok even daarna weer richting Ameide. Om half tien kwam de autobus opnieuw de stad binnen. Deze werd door de politie aangehouden en het bleek dat de autobus tussen Nieuwpoort en Gorinchem, via Ameide en Meerkerk, op en neer reed. De chauffeur N. Pek kreeg een waarschuwing en vertrok weer met zijn autobus.

G. Bouter was overmoedig en hardleers en zo kon het gebeuren dat vier uur later opnieuw een autobus van hem de stad in kwam rijden. Hij werd bestuurd door zijn neef Pieter Gerardus Bouter. Hij was net een maand 18 jaar, dus nog lang geen 21 jaar, de minimum leeftijd voor een buschauffeur. Hij bezat daarom ook geen rijkaart, een door de gemeente Gorinchem verstrekt soort rijbewijs. Bovendien zaten in de autobus vijf passagiers, die dus van Gebr. Broere waren afgesnoept. Al met al een 'vette buit' voor de Gorinchemse politie. Als straf werd met ingang van 17 december 1925 de bestaande standplaatsvergunningen voor de dienst Schoonhovenseveer-Goudriaan-Hoogblokland-Gorinchem en de maandagse marktdienst ingetrokken. Pas rond 17 januari 1926 werden beide vergunningen weer verleend. Voor de nieuwe dienst over Ameide hadden de onderhandelingen over de nieuwe dienstregeling in die periode stilgelegen. Na die datum zond Bouter *telkens nieuwe dienstregelingen ter goedkeuring in, waarbij de tijden van aankomst en vertrek minder dan een half uur verschilden met die van Gebr. Broere*, wat een eis van Gorinchem was. De dienstregelingen werden natuurlijk steeds afgekeurd. Uiteindelijk werd twee maanden later de dienstregeling op 15 maart 1926 goedgekeurd en begon Bouter op dinsdag 22 maart de dienst Schoonhovenseveer-Ameide-Meerkerk-Arkel-Gorinchem. Dat was drie maanden later dan de bedoeling was. Bovendien hadden zijn andere twee diensten een maand stilgelegen. Aan de andere kant van het traject zat het Bouter ook niet mee. Hij had de dienst naar Gorinchem willen beginnen in Groot-Ammers en had dat reeds in een advertentie in de krant wereldkundig gemaakt, zonder daarvoor al toestemming te hebben. Dat schoot de gemeentebestuurders van Groot-Ammers in het verkeerde keelgat en hij kreeg in dat dorp geen standplaatsvergunning. Dat bleef

voorbehouden aan Gebr. Broere en aan A. Janse met zijn marktdiensten. Wel kreeg Bouter een standplaats bij het Schoonhovenseveer.

De concurrentiestrijd met Gebr. Broere ontbrandde opnieuw en dat leverde weer de nodige processen-verbaal op. G. Bouter had zijn lesje toch wel geleerd, want het aantal processen-verbaal dat hij kreeg was vele malen lager dan dat van zijn concurrent Gebr. Broere.⁹

De autobussen van Bouter werden goed onderhouden

G. Bouter kreeg bij de splitsing van oktober 1924 de auto-omnibussen H 28027 (een Ford), H 34987 en H 34988, genummerd resp. 1, 3 en 2 en alle geschikt voor 16 personen. Dat veranderde drastisch toen de auto-omnibussen begin 1925 werden herkeurd, want toen mochten er plotseling maar 12 passagiers in worden vervoerd. Dat was een reductie van maar liefst 25%! Bouter bezat in maart 1925 ook nog een autobus H 2486, nr.4, een Ford voor 12 personen, waarmee hij de diensten Dordrecht-Schoonhoven en Schoonhoven-Gorinchem reed.

In september 1924 werd door de Gorinchemse politie een autobus van Bouter gecontroleerd, waarbij bleek *dat de rem in het geheel niet werkte, de stuurinrichting ook niet deugde en de motor eveneens in een slechten staat was. Na eerst vier uren in de reparatie te zijn geweest, werd den ondernemer vergunning verleend tot vertrek.* Daarmee had Bouter zijn lesje geleerd, want bij de verdere keuringen werden alleen kleine opmerkingen gemaakt, zoals het moeten bekleden van het trapje aan de achterkant van de wagen met geribd materiaal, de benzineleiding maken van naadloos koperen buis en een verbandtrommel vullen volgens de voorschriften. Ook in de volgende jaren werd in alle correspondentie vermeld dat Bouter zijn materieel goed onderhield.

In het najaar van 1925 kocht Bouter twee nieuwe

⁹ Meer gegevens in Zijdeveld, *Autobusverkeer*, p. 85-91.

▲ De Chevrolet-bus nr. 6 van Bouter uit 1926, die dienst deed op de lijn Gorinchem-Schoonhovenseveer-Dordrecht, met chauffeur Aart de Bruin. Afb.: Hist. Kring Nieuwpoort.

autobussen. Het waren Chevrolets, geschikt voor 18 passagiers, die als de nummers 5 en 6 in zijn vloot werden opgenomen.¹⁰

Botsingen en van de dijk gereden

Er zijn maar weinig botsingen bekend van autobussen van Bouter. In 1925 reed een autobus in Gorinchem, op de hoek Hoogstraat-Kelestraat, tegen een vrachtauto *op een uur dat aan het kruispunt geen verkeersagent staat. Van de bus werd een voorwiel vernield, waarvan ook de banden onder een luide knal bezweken.* Er waren geen persoonlijke ongelukken en zo was het ook bij andere ongelukken, behalve toen een fietster door eigen schuld tegen de bus reed. Er is ook maar één geval bekend dat een lege bus van Bouter van de dijk reed. Dat gebeurde op 16 november 1926 op de Zouwendijk bij de eendenkooi, omdat de chauffeur moest uitwijken voor een auto. De autobus *tuimelde omver*, maar de chauffeur kwam met de schrik vrij en de autobus had alleen een paar gebroken ruiten opgelopen.¹¹

In 1927 werd het vergunningstelsel van kracht

Tot medio 1926 mocht iedereen die dat wilde een autobusdienst beginnen. Men moest alleen een plaatselijke standplaatsvergunning zien te krijgen. Daarmee was men meteen gebonden aan het plaatselijke reglement waaraan de busmaatschappij moest voldoen. Zo'n reglement kon van plaats tot plaats verschillen. Dit systeem voldeed niet, want er kwamen steeds meer kleine busmaatschappijen bij. De landelijke overheid had totaal geen grip op de ontwikkeling van het openbaar vervoer. Om de landelijk toenemende concurrentie tussen de busmaatschappijen onderling en tussen bussen en trein/tram in goed banen te

leiden, trad op 24 augustus 1926 een nieuwe wet in werking. Hierin was bepaald dat iedere autobusondernemer voor elke dienst die hij reed, een door de provincie verstrekte vergunning moest hebben. De provincie kon daar ook voorwaarden aan koppelen, zoals bijvoorbeeld de grootte van de autobus. Die grootte was aanvankelijk meestal gelijk aan die waarmee de onderneming reeds de dienst onderhield. Binnen zes maanden moest die vergunning zijn aangevraagd. Dat gold voor alle diensten, dus zowel voor bestaande als nog op te richten diensten. Werd de vergunning voor een bestaande dienst geweigerd, dan kon dat het einde van een busonderneming betekenen.

G. Bouter kreeg in 1927 vergunningen voor zijn diensten

Bij de overgang naar het provinciale vergunningstelsel had Bouter in 1926 voor zijn Eerste Autobusdienst 'De Alblasserwaard' een vergunning aangevraagd voor zijn bestaande trajecten, te weten:

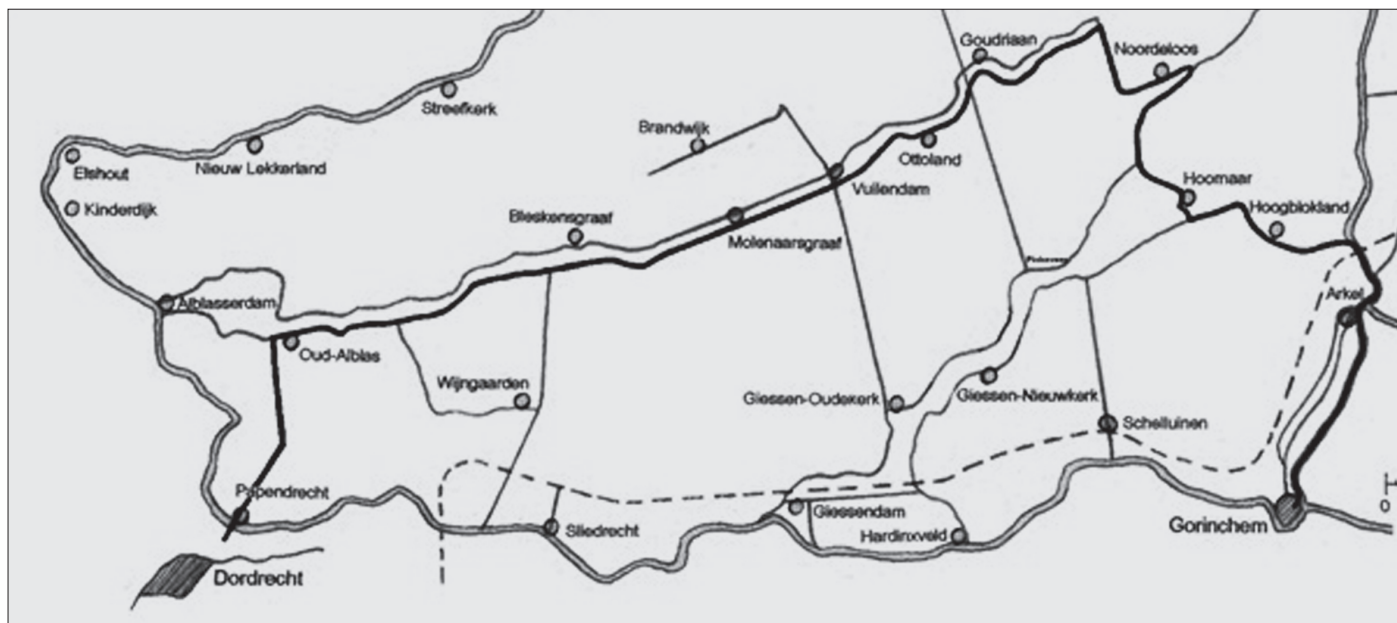
- Schoonhoven-Goudriaan-Molenaarsgraaf-Oud Alblas-Papendrecht-Dordrecht
- Schoonhoven-Nieuwpoort-Ameide-Arkel-Gorinchem
- Papendrecht-Oud Alblas-Goudriaan-Arkel-Gorinchem (alleen op maandag)
- Molenaarsgraaf-Goudriaan-Nieuwpoort-Ameide-Meerkerk-Lexmond-Vianen-Vreeswijk-Utrecht (alleen op zaterdag)

Op 21 juni 1927 kreeg Bouter voor die diensten ook vergunning, waarbij werd bepaald dat hij die met de volgende, reeds in zijn bezit zijnde, vijf autobussen moest rijden:

- Een Ford, lang 4,73 m, breed 1,75 m, 11 passagiers
- Een Ford, lang 4,97 m, breed 1,75 m, 11 passagiers
- Een Chevrolet, lang 5,70 m, breed 2,02 m, 18 pass.
- Een Chevrolet, lang 5,75 m, breed 2,07 m, 18 pass.
- Een Mason Roadking, lang 6,37 m, breed 2,26 m,

10 GAZ-Am, IB 16 en 22 jan., 4, 19 febr., 13, 18 mrt., 7 mei, 15, 18 juni, 12, 25 sept., 20, 23 okt., 13 nov., 19 dec. 1925, 6 jan. 1926; RAG, IB, 3 juni 1927; NGC 17 sept. 1924.

11 NGC 19 dec. 1925, 17 aug. 1927, 20 nov. 1926; GN 19 aug. 1927, 11 jan. 1929; RAG, PV 29 nov. 1927.

▲ De route die de succesvolle maandagse marktbus van G. Bouter, later J. Jongeneel, reed van Papendrecht naar Gorinchem, midden door de Alblasserwaard.

18 passagiers.¹² Zoals u ziet waren het allemaal relatief kleine autobussen. Dat kwam doordat het aantal reizigers beperkt was en doordat op veel wegen geen grote en zware auto's konden rijden.

Jongeneel had ook vergunning gekregen voor zijn dienst Schoonhovenseveer-Dordrecht, zodat de samenwerking en de gezamenlijke dienstregeling konden worden gehandhaafd.

De naam Eerste Autobusdienst 'De Alblasserwaard' werd vooral op dienstregelingen gebruikt, maar verder werd meestal gesproken over G. Bouter en vanaf januari 1929 ook over G. Bouter en Zn.

De eerste jaren na het verlenen van de vergunningen

De Reederij op de Lek en Fop Smit hadden minder geluk bij de toewijzing. Hun busdiensten mochten niet meer langs de Graafstroom rijden en ze kregen alleen toestemming voor het traject Oud-Alblas-Alblasserdam. Daar waren de gemeenten langs de Graafstroom niet blij mee, want nu was er voor de bewoners geen directe buslijn meer naar de boten van beide rederijen die naar Rotterdam voeren. Beide ondernemingen gingen in beroep bij de kroon en zolang het beroep duurde, mochten hun bussen blijven rijden. Alles bleef toen zoals het was, dus ook de concurrentie. Pas na negen maanden werd in april 1928 het koninklijk besluit genomen. Beide rederijen mochten de dienst Molenaarsgraaf (Vuilendam)-Kinderdijk blijven rijden. Hun bussen dienden behalve als vervoer naar de boten, ook als buurtverkeer tussen de gemeenten langs de Graafstroom. Natuurlijk kon men ook de bus van Bouter of Jongeneel nemen om van dorp A naar dorp B te rijden, maar die was duurder. Veel mensen kozen voor die korte ritten daarom voor de concurrent.

Door de lange onzekerheid hadden Bouter en Jongeneel niet in nieuwe bussen durven investeren. Daardoor werden in spitsuren niet altijd twee bussen ingezet, wat wel in de dienstregeling stond. Dat leverde veel klachten en ontevreden reizigers op. Voor het traject Schoonhovenseveer-Gorinchem had ook Gebr. Broere een vergunning gekregen. Gebr. Broere reed dagelijks achtmaal heen en weer tussen Groot-Ammers en Gorinchem, over Ameide en Meerkerk, waarvan vijf diensten doorliepen naar Kinderdijk. Bouter reed dagelijks viermaal tussen het Schoonhovenseveer en Gorinchem en tweemaal tussen het Schoonhovenseveer en Ameide. Gebr. Broere reed dus tweemaal zoveel diensten dan G. Bouter. Gebr. Broere had dus duidelijk en concurrentievoordeel. Op maandag hadden ze een afwijkende dienst en op zondag werd niet gereden. De concurrentiestrijd bestond nog steeds op dat traject, maar was niet meer zo hevig als in de jaren daarvoor. In januari 1929 laaide die weer even op. Bouter reed tussen Ameide en Meerkerk altijd door Meerkerksbroek, terwijl Gebr. Broere dat slechts voor een deel van haar diensten deed. Het andere deel werd over de Zouwendijk gereden. Daar wilde Gebr. Broere verandering in brengen en diende een verzoek

12 GAZ-Am, IB 27 dec. 1926, 21 juni 1927; NGC 15 en 25 juni, 20 juli 1927.

GECOMBINEERDE DIENSTREGELING

DORDRECHT - SCHOONHOVEN
AMEIDE - GORINCHEM.

Ondersnemers: BOUTER, Ameide, Tel. 13
en JONGENEEL, Oud-Alblas, Tel. 6

SCHOONHOVEN-GOUDRIAAN-MOLENAARSGRAAF-DORDRECHT v.v.

	Op Werkdagen (behalve Maandag)										Alleen Maandag										Extra Vrijdagdienst
	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.					
Schoonhoven (v.)	8.45	9.45	10.15	12.30	2.15	3.45	5.30	6.45	7.15	12.15	2.15	3.45	5.30	6.45	7.15	2.15	3.45	5.30			
Nieuwpoort (v.)	8.50	9.50	10.20	12.35	2.20	3.50	5.35	6.50	7.20	12.20	2.20	3.50	5.35	6.50	7.20	2.20	3.50	5.35			
Goedriaan a.m.	7.15	9.15	10.15	10.30	12.45	2.15	4.15	5.30	7.30	12.15	2.15	4.15	5.30	7.30	12.15	2.15	4.15				
Oudland vtr.	7.15	9.15	10.30	12.45	2.15	4.15	5.40	7.30	6.30	12.15	2.15	4.15	5.40	7.30	6.30	12.15	2.15				
Goedriaan vtr.	7.20	9.05	10.35	12.50	2.20	4.15	5.45	7.35	6.35	12.20	2.20	4.15	5.45	7.35	6.35	12.20	2.20				
Vuilendam	7.25	9.10	10.40	12.55	2.25	4.20	5.50	7.40	6.40	12.25	2.25	4.20	5.50	7.40	6.40	12.25	2.25				
Molenaarsgraaf	7.35	9.20	10.55	1.05	2.35	4.25	6.10	7.50	6.50	1.05	2.35	4.25	6.10	7.50	6.50	1.05	2.35				
Bleekensgraaf	7.50	9.30	11.10	1.15	2.50	4.35	6.10	8.05	7.15	1.15	2.50	4.35	6.10	8.05	7.15	1.15	2.50				
Oud-Alblas	8.00	9.40	11.25	1.30	3.05	4.50	6.25	8.20	7.25	1.30	3.05	4.50	6.25	8.20	7.25	1.30	3.05				
Papendrecht (v.)	8.25	10.10	11.45	1.45	3.25	5.10	6.45	8.35	7.35	1.45	3.25	5.10	6.45	8.35	7.35	1.45	3.25				
Dordt (visschburg)	8.40	10.30	12.15	2.15	3.40	5.25	7.10	8.45	7.40	2.15	3.40	5.25	7.10	8.45	7.40	2.15	3.40				

DORDRECHT - SCHOONHOVEN
AMEIDE - GORINCHEM.

Ondersnemers: BOUTER, Ameide, Tel. 13
en JONGENEEL, Oud-Alblas, Tel. 6

SCHOONHOVEN-GOUDRIAAN-MOLENAARSGRAAF-DORDRECHT v.v.

	Op Werkdagen (behalve Maandag)										Alleen Maandag										Extra Vrijdagdienst
	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.					
Schoonhoven (v.)	8.45	9.45	10.15	12.30	2.15	3.45	5.30	6.45	7.15	12.15	2.15	3.45	5.30	6.45	7.15	2.15	3.45	5.30			
Nieuwpoort (v.)	8.50	9.50	10.20	12.35	2.20	3.50	5.35	6.50	7.20	12.20	2.20	3.50	5.35	6.50	7.20	2.20	3.50	5.35			
Goedriaan a.m.	7.15	9.15	10.15	10.30	12.45	2.15	4.15	5.30	7.30	12.15	2.15	4.15	5.30	7.30	12.15	2.15	4.15				
Oudland vtr.	7.15	9.15	10.30	12.45	2.15	4.15	5.40	7.30	6.30	12.15	2.15	4.15	5.40	7.30	6.30	12.15	2.15				
Goedriaan vtr.	7.20	9.05	10.35	12.50	2.20	4.15	5.45	7.35	6.35	12.20	2.20	4.15	5.45	7.35	6.35	12.20	2.20				
Vuilendam	7.25	9.10	10.40	12.55	2.25	4.20	5.50	7.40	6.40	12.25	2.25	4.20	5.50	7.40	6.40	12.25	2.25				
Molenaarsgraaf	7.35	9.20	10.55	1.05	2.35	4.25	6.10	7.50	6.50	1.05	2.35	4.25	6.10	7.50	6.50	1.05	2.35				
Bleekensgraaf	7.50	9.30	11.10	1.15	2.50	4.35	6.10	8.05	7.15	1.15	2.50	4.35	6.10	8.05	7.15	1.15	2.50				
Oud-Alblas	8.00	9.40	11.25	1.30	3.05	4.50	6.25	8.20	7.25	1.30	3.05	4.50	6.25	8.20	7.25	1.30	3.05				
Papendrecht (v.)	8.25	10.10	11.45	1.45	3.25	5.10	6.45	8.35	7.35	1.45	3.25	5.10	6.45	8.35	7.35	1.45	3.25				
Dordt (visschburg)	8.40	10.30	12.15	2.15	3.40	5.25	7.10	8.45	7.40	2.15	3.40	5.25	7.10	8.45	7.40	2.15	3.40				

DORDRECHT - SCHOONHOVEN
AMEIDE - GORINCHEM.

Ondersnemers: BOUTER, Ameide, Tel. 13
en JONGENEEL, Oud-Alblas, Tel. 6

SCHOONHOVEN-GOUDRIAAN-MOLENAARSGRAAF-DORDRECHT v.v.

	Op Werkdagen (behalve Maandag)										Alleen Maandag										Extra Vrijdagdienst
	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.					
Schoonhoven (v.)	8.45	9.45	10.15	12.30	2.15	3.45	5.30	6.45	7.15	12.15	2.15	3.45	5.30	6.45	7.15	2.15	3.45	5.30			
Nieuwpoort (v.)	8.50	9.50	10.20	12.35	2.20	3.50	5.35	6.50	7.20	12.20	2.20	3.50	5.35	6.50	7.20	2.20	3.50	5.35			
Goedriaan a.m.	7.15	9.15	10.15	10.30	12.45	2.15	4.15	5.30	7.30	12.15	2.15	4.15	5.30	7.30	12.15	2.15	4.15				
Oudland vtr.	7.15	9.15	10.30	12.45	2.15	4.15	5.40	7.30	6.30	12.15	2.15	4.15	5.40	7.30	6.30	12.15	2.15				
Goedriaan vtr.	7.20	9.05	10.35	12.50	2.20	4.15	5.45	7.35	6.35	12.20	2.20	4.15	5.45	7.35	6.35	12.20	2.20				
Vuilendam	7.25	9.10	10.40	12.55	2.25	4.20	5.50	7.40	6.40	12.25	2.25	4.20	5.50	7.40	6.40	12.25	2.25				
Molenaarsgraaf	7.35	9.20	10.55	1.05	2.35	4.25	6.10	7.50	6.50	1.05	2.35	4.25	6.10	7.50	6.50	1.05	2.35				
Bleekensgraaf	7.50	9.30	11.10	1.15	2.50	4.35	6.10	8.05	7.15	1.15	2.50	4.35	6.10	8.05	7.15	1.15	2.50				
Oud-Alblas	8.00	9.40	11.25	1.30	3.05	4.50	6.25	8.20	7.25	1.30	3.05	4.50	6.25	8.20	7.25	1.30	3.05				
Papendrecht (v.)	8.25	10.10	11.45	1.45	3.25	5.10	6.45	8.35	7.35	1.45	3.25	5.10	6.45	8.35	7.35	1.45	3.25				
Dordt (visschburg)	8.40	10.30	12.15	2.15	3.40	5.25	7.10	8.45	7.40	2.15	3.40	5.25	7.10	8.45	7.40	2.15	3.40				

SCHOONHOVEN-AMEIDE-GORCUM v.v.																			
Op Werkdagen (behalve Maandag)										Alleen Maandag									
	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.		VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.	VRI.
Schoonhoven (v.)	6.50	9.45	11.30	2.15	5.15	7.45	7.55	9.15	12.30	5.15	6.40	9.20	12.35	5.20	6.45	9.25	12.40	5.25	6.50
Nieuwpoort	6.55	9.50	11.35	2.20	5.20	7.50	7.40	9.20	12.35	5.20	6.45	9.25	12.40	5.25	6.50	9.30	12.45	5.30	6.55
Langerak	7.10	9.55	11.40	2.10	5.10	7.55	7.45	9.25	12.40	5.25	6.50	9.30	12.45	5.30	6.55	9.35	12.50	5.35	6.60
Tienhoven	7.15	10.00	11.50	2.20	5.20	8.00	7.55	9.35	12.50	5.35	6.60	9.35	12.50	5.40	6.65	9.40	12.55	5.45	6.65
Ameide	7.15	10.10	11.55	2.25	5.25	8.10	8.00	9.40	12.55	5.40	6.65	9.40	12.55	5.45	6.70	9.45	13.00	5.50	6.70
Meerkerksbroek	7.20	10.15	12.00	2.30	5.30	8.05	7.55	9.45	1.00	5.45	6.70	9.45	1.00	5.50	6.75	9.50	13.05	5.55	6.75
Meerkerk	7.30	10.25	12.10	2.40	5.40	8.10	8.05	9.55	1.10	5.55	6.80	9.55	1.10	5.60	6.85	10.00	13.10	5.65	6.85
Arkel	7.50	10.45	12.30	3.00	6.00	8.20	8.10	10.15	1.30	6.15	6.90	10.15	1.30	6.20	7.00	10.20	13.15	5.70	6.90
Gorinchem	8.00	11.00	12.45	3.15	6.15	8.45	8.20	10.30	1.45	6.30	7.05	10.30	1.45	6.35	7.10	10.35	13.20	5.75	7.05
Gorinchem	8.10	11.10	12.55	3.25	6.25	8.55	8.30	10.40	1.55	6.40	7.15	10.40	1.55	6.45	7.20	10.45	13.25	5.80	7.15
Arkel	8.20	11.20	13.05	3.35	6.35	9.05	8.40	10.50	2.05	6.50	7.25	10.50	2.05	6.55	7.30	10.55	13.30	5.85	7.25
Meerkerk	8.30	11.30	13.15	3.45	6.45	9.15	8.50	11.00	2.15	6.60	7.35	11.00	2.15	6.65	7.40	11.05	13.35	5.90	7.35
Meerkerksbroek	8.40	11.40	13.25	3.55	6.55	9.25	9.00	11.10	2.25	6.70	7.45	11.10	2.25	6.75	7.50	11.15	13.40	5.95	7.45
Ameide	8.50	11.50	13.35	4.05	7.05	9.35	9.10	11.20	2.35	6.80	7.55	11.20	2.35	6.85	7.60	11.25	13.45	6.00	7.55
Tienhoven	9.00	12.00	13.45	4.15	7.15	9.45	9.20	11.30	2.45	6.90	7.65	11.30	2.45	6.95	7.70	11.35	13.50	6.05	7.65
Langerak	9.10	12.10	13.55	4.25	7.25	9.55	9.30	11.40	2.55	7.00	7.75	11.40	2.55	7.05	7.80	11.45	13.55	6.10	7.75
Nieuwpoort	9.20	12.20	14.05	4.35	7.35	10.05	9.40	11.50	3.05	7.10	7.85	11.50	3.05	7.15	7.90	11.55	14.00	6.15	7.85
Schoonhoven (v.)	9.30	12.30	14.15	4.45	7.45	10.15	9.50	12.00	3.15	7.20	7.95	12.00	3.15	7.25	8.00	12.05	14.05	6.20	7.95

▲ De gecombineerde dienstregeling van Bouter en Jongeneel van februari 1928.

in om voortaan alle diensten via Meerkerksbroek te mogen rijden. Daar was meer bebouwing en dus meer te verdienen. De Gorinchemse commissaris van Politie, die nog steeds zijn goedkeuring aan de dienstregelingen moest hechten, vond dat maar niets. Gebr. Broere had nu al vele jaren langs de Zouwendijk gereden en het was vreemd dat die ondernemer nu pas tot de ontdekking kwam dat die route hem te weinig opleverde. *Ik geloof dat zucht naar concurrentie niet vreemd is aan het streven van Broere om steeds denzelfden weg te rijden als Bouter*, schreef de commissaris. Uiteindelijk moest Gebr. Broere nog enkele ritten over de Zouwendijk rijden. Dat waren er echter wel minder geworden. Zo had Gebr. Broere toch wat gewonnen op haar concurrent G. Bouter.¹³

13 Zijderveld, Autobusverkeer, p.167-168, 180-182.

Ook naar Rotterdam

In juli 1928 vroeg G. Bouter vergunning om een maandagdienst te mogen beginnen van Ameide over Groot Ammers, Nieuw Lekkerland, Alblasserdam, daar overvaren bij het Nieuwe Veer, en dan verder naar Rotterdam. Die vergunning werd hem op 10 december 1928 verleend. Hij moest de dienst rijden met de volgende twee autobussen:

- Mason: Lang 6,49 m, breed 2,30 m, 19 passagiers
- Reo: Lang 5,80 m, breed 2,09 m, 18 passagiers

Naar aanleiding van een bezwaar dat de N.V. Ridderkerksche Autogarage- en Omnibus Maatschappij (RAGOM) uit Ridderkerk had gemaakt, mocht Bouter echter geen passagiers opnemen op het traject Nieuwe Veer-Rotterdam. Bouter reed, evenals vroeger, extra diensten op de dagen dat er veel passagiers waren, zoals met tweede Paas- en Pinksterdag en met de Gorinchemse marktdagen. Daarvoor moest wel eerst bij Gedeputeerde Staten vergunning worden aangevraagd.¹⁴

H.A. Bouter nam het stuurwiel over (1929)

Behalve loodgieter en autobusondernemer, was G. Bouter ook fietsenmaker, in die tijd rijwielhersteller genoemd. De zaken gingen goed en Bouter zag wel mogelijkheden voor de toekomst. In 1925 kocht hij een huizencomplex op de hoek van de Lekdijk en verbouwde dat tot twee woonhuizen met een showroom voor auto's en fietsen en reparatiewerkplaatsen. Toen G. Bouter 65 jaar was, vond hij het welletjes en deed op 1 juli 1929 het loodgietersbedrijf over aan zijn zoon Teunis Adrianus, het elektriciteitsbedrijf aan zijn zoon Hermijndert en de rijwielhandel met de Eerste Autobusdienst 'De Alblasserwaard' aan zijn 32-jarige zoon Hugo Antonie, die op 24 juni 1897 te Ameide was geboren. Hij vroeg en kreeg toestemming om de twee dagelijkse en de drie marktdiensten te laten overschrijven op naam van zijn zoon. Op 7 oktober 1929 begon Hugo Antonie op zijn naam de diensten te exploiteren.

14 GAZ-Am, IB 24 apr. 1925, 9 juli, 22 mrt. en 10 dec. 1928; NGC 19 dec. 1928; GN 22 juni 1928.

▲ Een gezelschap maakt een reisje met de autobus van Bouter die normaal werd gebruikt op de lijn Gorinchem-Dordrecht. Afb.: Uit "Ameide en Tienhoven in Grootmoederstijd", (1992).

Dat waren dus:

- Schoonhovenseveer-Goudriaan-Oud Alblas-Papendrecht—Dordrecht (Visbrug).
- Schoonhovenseveer-Nieuwpoort-Ameide-Arkel-Gorinchem (Grote Markt).
- Papendrecht-Oud Alblas-Goudriaan-Arkel-Gorinchem (Grote Markt), alleen op maandag.
- Molenaarsgraaf-Goudriaan-Nieuwpoort-Ameide-Meerkerk-Lexmond-Vianen-Vreeswijk-Utrecht, alleen op zaterdag.
- Ameide-Tienhoven-Langerak-Nieuwpoort-Groot Ammers-Streefkerk-Nieuw Lekkerland-Alblasserdam (Nieuwe veer)-Ridderkerk-IJsselmonde-Rotterdam, alleen op maandag.

H.A. Bouter kocht in het najaar van 1931 een nieuwe Ford-autobus, goed voor 20 passagiers, die een oude Ford-autobus verving. In de zomer van 1933 werd een Fordson-autobus gekocht, goed voor 19 passagiers, als vervanging voor de oude REO-autobus. In 1936 ging Bouter zich meer toeleggen op toureizen.¹⁵

Bouter bouwde geleidelijk af (1936-1941)

In 1932 had de Reederij op de Lek de busdiensten van Gebr. Broere overgenomen en voerde op 13 september 1931 een zondagsdienst in op het traject Kinderdijk-Schoonhovenseveer-Ameide-Lexmond-Vianen.

Op het deeltraject Meerkerk-Gorinchem reden in 1936 vier ondernemingen: Bouter, Reederij op de Lek (SRodL), Fa. Wed. Hagenauw uit Utrecht en de Tram- en Bargedienst Vereniging (TBV). Bouter vervoerde op de lijn Schoonhovenseveer-Ameide-Meerkerk-Gorinchem in oktober 1936 gemiddeld 30 reizigers per dag. Hiervoor had hij twee chauffeurs in dienst. Dat kon dus nooit een vetpot zijn.

Gedwongen door de slechte tijd en de concurrentie op het deel Meerkerk-Gorinchem van zijn dienst Ameide-Gorinchem, verkocht Bouter zijn dienst in 1936 aan zijn concurrenten SRodL, Hagenauw en TBV voor een vast bedrag, wekelijks te voldoen gedurende vijf jaar. Bouter stopte de dienst op 2 november 1936. Op 11 november 1936 verzocht hij de vergunning Schoonhovenseveer-Gorinchem in te trekken en de dienst Schoonhoven-Dordrecht te wijzigen in Ameide-Schoonhovenseveer-Dordrecht. Op 12 januari 1937 werd dit verzoek ingewilligd. De andere dagelijkse dienst, die van Schoonhovenseveer naar Dordrecht, bleef hij onderhouden.

In 1938 reed Bouter de zaterdagse marktdienst op Utrecht gezamenlijk met de SRodL, waarbij Bouter de ene week reed en de SRodL de andere. Na de zomer van 1939 werd de dienst helemaal niet meer gereden en werd de vergunning op verzoek van Bouter ingetrokken.

Zo goed en zo kwaad als het ging werden na de inval van de Duitsers op 10 mei 1940 de diensten na enige tijd hervat. Zo werd in juli 1940 de maandagse marktdienst hervat. De advertentie waarin dit op 17 juli werd bekendgemaakt was echter alleen ondertekend door Jongeneel. Deze dienst werd al

15 NA, KvK-Do, inv. 5020/252 en 6369/318 en 8080/403; GAZ-Am, BR; IB, 30 juli en 7 okt. 1929, 12 okt. 1931, 6 juni, 14 nov. 1933; SAD-Pa, inv. 1582, 26 febr. 1934; RAG, IB, 7 okt. 1929; GN 12 juni 1936.

jaren door de bus van Jongeneel gereden en deze was vanaf 1935 de dienst als zijn eigen dienst gaan beschouwen, zoals ook uit de advertentie blijkt. Er volgden voor Bouter en Jongeneel problemen met de toewijzing van benzine en vergunningen, wat veel aanpassingen vergde.

In 1940 weigerde Bouter om Duitse soldaten te vervoeren. Dat kwam hem duur te staan, want één van zijn autobussen, een Ford, werd door de autoriteiten toegewezen aan de Gebrs. Verschoor uit Hardinxveld-Giessendam. Die zouden wel bereid zijn geweest om dat soort werk te doen.

In 1941 bezat Bouter nog maar één autobus. Hij zag door de oorlog geen brood meer in de autobusdienst en verkocht de dienst Schoonhovenseveer-Dordrecht, samen met de Ford V8 autobus uit 1939 met Ostmark houtgasgenerator, aan de SRodL. De dienst werd rond 28 oktober 1941 overgedaan aan de SRodL, op 3 november werd de dienst door Bouter gestopt en de vergunning werd op 10 november 1941 overgeschreven. De autobus kreeg bij de SRodL het parknummer 42 en het provinciale kenteken H 41789. Zo eindigde dit deel van een actieve onderneming.

Op 28 november 1943 werd de auto- en rijwielhandel omgezet in een vennootschap, onder firma Bouter en de Groot, waarvan de vennoten waren Hugo Anthonie Bouter en Pieter de Groot.¹⁶

Chauffeurs van G. en H.A. Bouter

In archieven zijn de volgende gegevens van de chauffeurs van Bouter gevonden met het jaar en de maand waarin hun naam voorkwam. Deze lijst en opgave is verre van volledig, maar geeft toch een beeld, zij het beperkt.

- Cornelis Kersbergen, geboren 19 juni 19?? te Utrecht, wonend Langerak, Waal A86 (1925-2).
- Aart de Bruin, geboren 13 januari 1895 te Langerak, wonend Nieuwpoort, Buitenhaven 194 (1925-2, 1926-8).
- P. Kreeft (1925-2).
- Nicolaas Roest, geboren 29 augustus (oktober?) 1908 te Langerak, wonend Langerak nr. 102 (1925-12, 1926-11, 1929-11).
- Nicolaas Pek, geboren 28 januari 1903 te Gr. Ammers, wonend Langerak nr. 54 (1926-12, 1927-9+11). N. Pek had eerst voor Den Braven gereden (zie hiervoor).
- Hermanus Pek, geboren 21 juli 1908 te Groot-Amers, wonend Ameide, Zouwendijk (1930-10).

In februari 1934 had Bouter 5 chauffeurs in dienst. In november 1936 waren twee nodig voor de dienst Ameide-Schoonhoven-Dordrecht en twee voor Schoonhovenseveer-Gorinchem.

Materieel van G. en H.A. Bouter

Tot slot nog een overzicht van het materieel waarmee Bouter heeft gereden met het jaar waarin het gegeven is gevonden:

Bouwjaar	kenteken	no.	merk	zitplaatsen
(1924/25)	H 28027	1	Ford	12
(1924/25)	H 34987	3	Ford	12
(1925)	H 34988	2	Ford	12
(1925)	H 2486	4	Ford ¹⁷	12
(1925/31)	H 45849	5	Chevrolet	18
(1925/26)	H 45850	6	Chevrolet	18
(1926/27)	H 50712	7	Mason Roadk.	18
(1928)			REO	23
(1928)			Mason	19
			l x b = 6,49 x 2,30 m	
(1928/33)	H 36904		Reo,	18
			l x b = 5,80 x 2,09m	
(1929)	H 61826			
(1931/33)	H 84204	5	Ford	20
			l x b = 6,48 x 2,09 m	
(1931/36)	H 99118	2	Fordson	19
			l x b = 6,03 x 2,09 m	
(1933/34)			REO	23
			l x b = 7,10 x 2,08 m	
(1933/36)	H 99118		Fordson	19
			l x b = 6,03 x 2,09 m	
(1933/34)			Ford	22
			l x b = 6,46 x 2,09 m	
(1933/36)	H 82804		Ford	20
			l x b = 6,45 x 2,09 m	
(1939)	H 99118	6	Ford	32

In februari 1934 had hij minstens de volgende autobussen:

(SAD-Pa, inv. 1582, 26 febr. 1934)

1 Reo	23 pers. (reiz.)	l x b = 7,10x2,08 m
1 Fordson	19	6,03x2,09 m
1 Ford	22	6,46x2,09 m
1 Ford	20	6,45x2,09 m

Op 24 oktober 1941 had Bouter nog maar 1 bus: Ford V8, bouwjaar 1939, nr.6, met Ostmark houtgasgenerator, die op turf reed en werd verkocht aan de SRodL.

Bronnen

- BR - Bevolkingsregister
- BS - Burgerlijke stand
- CVP - Commissie Vergunningen Personenvervoer
- G - Geboorten
- GAZ-Am - Gemeentearchief Zederik-Ameide
- GN - Gorinchemsch Nieuwsblad
- IB - Ingekomen brieven
- Inv. - Inventaris
- KvK-Do - Kamer van Koophandel Dordrecht
- NA - Nationaal Archief te Den Haag
- NGC - Nieuwe Gorinchemsche Courant
- O - Overlijden
- PV - Procesverbaal
- RAG - Regionaal Archief Gorinchem
- SAD-Pa- Stadsarchief Dordrecht-Papendrecht

Walter van Zijderveld, "Autobusverkeer in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden 1905-1945", Historische Vereniging Hardinxveld-Giessendam, 2013.

¹⁶ Zijderveld, *Autobusverkeer*, p. 184-191; Raadt, *SRodL*, I-52, IV-70; NA, KvK-Do, inv. 8080/403; NA, CVP, inv. 559, 21 apr. 1941; SC 17 juli 1940; Gegevens K. van Schenk Brill; Zijderveld, *Autobusverkeer*, p. 182-187.

¹⁷ Alle Fords waren in 1928 waarschijnlijk al weg, twee reeds in juni 1927.

De dames Kriellaart en hun erfenis

► de gezusters San (rechts) en Leentje voor hun winkel te midden van een aantal gasten, de familie Koenraad uit Rotterdam. De foto is gemaakt ca. 1895.

►► De auto van Kriellaart (ca. 1918?).

Teun Bikker

In mijn jeugdjaren hoorde ik zo nu en dan de naam van de gezusters Kriellaart¹ vallen. “Die hadden vroeger een winkel in de Fransestraat en mee de nieuwe school opgericht. En ze zaten er nogal warmpjes bij” was het verhaal.

Inmiddels zijn we weer een halve eeuw verder en leeft er niemand meer, die de dames gekend heeft vrees ik. Want de laatste juffrouw Kriellaart is in 1924 overleden en haar zuster al in 1898. Hoog tijd om (opnieuw) kennis te maken met de dames.

Daarbij stellen we ons enkele vragen: wie waren ze, wat was hun komaf, waar hielden ze zich mee bezig, welke rol speelden ze in het maatschappelijke leven, hoe rijk waren ze nou echt en wat is er met hun bezittingen gebeurd na hun dood? Niet alle vragen zullen helaas uitgebreid beantwoord kunnen worden want de bronnen zijn beperkt. Zo heeft onze voorzitter al eens een deel van de stamboom uitgezocht.² Verder heeft Carla Jonker ook aandacht besteed aan deze dames, vooral wat betreft hun rol in de samenleving van Ameide en Tienhoven. Aanvullende gegevens heb ik gevonden in de archieven. Mocht iemand meer informatie hebben dan kunt u die aan de redactie richten, waarvoor bij voorbaat dank.

De gezusters en hun afkomst

Er waren twee zusters Kriellaart, beiden ongehuwd gebleven. De oudste heette Helena (Leentje), geboren in 1838 te Ameide en gestorven aldaar in 1924 op 86-jarige leeftijd. Haar jongere zus Susanna Regarda (San) leefde minder lang: geboren in 1842 en gestorven in 1898, 55 jaar oud. Ze woonden en hielden een manufacturenwinkel in de Fransestraat. Later was daar de winkel van Klaas en vervolgens Arie Streefkerk.

Beide dames bleven ongehuwd en kregen geen kinderen. Er is wel sprake van een pleegdochter, die later in het huwelijk is getreden met Arie Streefkerk, metselaar uit Ameide. Uit dit huwelijk werd Nicolaas (Klaas) Streefkerk geboren, die later de winkel

van de dames Kriellaart zou voortzetten.³ Nader onderzoek leert dat die pleegdochter Cornelia van Zessen (geboren in 1861) geweest moet zijn uit Ameide; haar ouders waren Klaas van Zessen en Mijnsje van Middelkoop. De familie Van Zessen kwam in de zestiger jaren van de negentiende eeuw naast de Kriellaarts wonen, waarschijnlijk in een huurhuis van de familie Kriellaart. Cornelia groeide eerst op als buurmeisje maar al jong kwam ze bij Helena en Susanna in huis wonen. Wat de reden hiervoor geweest is blijft onduidelijk; ze waren geen familie van elkaar en het gezin van Klaas van Zessen was niet heel groot. Later werd Cornelia in het bevolkingsregister aangemerkt als dienstbode. In 1883 trouwde ze met Arie Streefkerk en verhuisde naar de Achterweg. Haar plaats als dienstbode bij de gezusters werd ingenomen door haar jongere zuster Pietertje van Zessen. Later zullen we de families Van Zessen en Streefkerk nog terug zien in verband met de erfenis van Helena Kriellaart.

Leentje en San waren de twee overgebleven kinderen van Jacobus Kriellaard en Merrigje van Limburg. Dit echtpaar was in 1836 in Ameide getrouwd. Naast de twee genoemde dochters kregen ze nog drie kinderen, die alle drie binnen het eerste levensjaar stierven.

Jacobus Kriellaard staat te boek als koopman. Hij kwam van Gorinchem, waar hij 1813 werd geboren. Over zijn ouders, Kuindert Krielaard (ca 1776-1821) en Susanna Reginda Schrader (ca 1776-1834) is mij verder weinig bekend behalve dat ze in Gorcum woonden. Jacobus had een broer Gijsbert (gehuwd met Jozijna Johanna Bauer) en een zuster Johanna Adriana (gehuwd met Gijsbert van Meurs). Na zijn huwelijk in 1836 met Merrigje van Limburg vestigde Jacobus zich in Ameide en bleef daar tot aan zijn dood in 1865 (52 jaar oud). Het geslacht Kriellaart of Kriellaard kwam dus oorspronkelijk niet uit Ameide (en zou na de dood van Helena daar ook weer verdwijnen).

De moeder van Leentje en San was wel een Termeise jonge dochter. Merrigje van Limburg werd in 1800 geboren te Ameide als dochter van Gerrit van

1 De namen Kriellaart en Limburg werden destijds verschillend gespeld.

2 Hans van den Heuvel, ‘Het geslacht Kloos’ in: *Nieuwsblad maart 2012*.

3 Carla Jonker, *Macht en armoede aan de rivier 73*.

Limburg (1774-1832) en Helena Kloos (1779-1817). Gerrit van Limburg was opzichter rijkswegen en (later?) koopman. Helena stamde uit de familie van aannemers/timmerlieden Kloos. Zoals te lezen is in het artikel over de familie Kloos waren dit geen onbemiddelde inwoners van Ameide, een bepaalde tak woonde op de Dam in het pand waar tot voor kort slagerij Muilwijk was gevestigd. Drie van de vier grootouders van Merrigje zijn in Ameide geboren, zodat zij wel als een Termeise kan worden betiteld. Merrigje van Limburg had drie broers en een zuster. Broer Johannes vertrok naar Rotterdam en trouwde daar met Johanna Katrina Sloomaker; hun kinderen zullen we nog tegen komen bij de verdeling van de erfenis van Helena. Haar zuster Elisabeth van Limburgh huwde in 1831 met Isaäk Verheij uit Tienhoven. Hun dochter Geertrui Verheij komt ook voor bij de erfgenamen; zij trad in het huwelijk met Diederik Samuel Bodde. Broertje Tieleman stierf op 12-jarige leeftijd. Pieter van Limburgh tenslotte zorgde wel voor een omvangrijk nageslacht, samen met zijn eega Renetta Weijs.

Na de dood van haar man in 1865 bleef Merrigje winkelierster tot zij stierf in 1879. Na haar dood liet zij de winkel in manufacturen na, die door haar dochters werd voortgezet. Feitelijk zal die winkel toen al geruime tijd gerund zijn door Leentje en San (toen allebei rond de veertig jaar) want Merrigje werd bijna tachtig jaar oud. Hoe groot haar vermogen was bij haar dood zal later uit de doeken worden gedaan.

Hun bezigheden

Naast de manufacturenwinkel ontplooiden ze nog andere activiteiten. Ze verhuurden huizen, land en schepen. En niet te vergeten: ze verstrekten leningen. Ik zal kort op elk van deze activiteiten in gaan.

Manufacturen zijn geweven stoffen, ook wel textiel genoemd. Allerlei doeken, lappen en soms ook kleding en gordijnen. Of ze daarmee ook langs de deur gingen is mij niet bekend. De dames hadden een breed assortiment in de aanbieding, gemeten naar het aantal leveranciers. Ze betrokken goederen uit Rotterdam, Tilburg, Zwolle, Gorinchem, Alkmaar, Deurne, Leiden, Amsterdam, Groningen, Arnhem en Leerdam, blijkend uit de balans, opgenomen in de

opgave voor de successierechten.

De familie Kriellaart bezat verschillende huizen in Ameide. Naast de winkel en hun woonhuis in de Fransestraat ook woningen voor de verhuur. Bij haar dood had Helena nog acht andere huizen in haar bezit door Ameide heen, waarvan ze huurpenningen inde. Een opsomming van die huizen en hun waarde volgt later.

Ook verpachtte Helena weiland en griendland, gelegen in Liesveld, op Achthoven en aan de Broeksteeg.

Als echte ondernemer spreidde Helena Kriellaart haar bezittingen en investeerde ze ook in de scheepvaart. Ze kocht schepen of liet die bouwen en verhuurde ze aan schippers uit Ameide, soms met recht van koop. Ze was wel zo verstandig die schepen te verzekeren.

Tenslotte nog aandacht voor hun bancaire activiteit: het verstrekken van leningen. Het is goed te bedenken dat de eerste bank in Ameide pas in 1918 werd opgericht. Voor die tijd leende men veel onderhands geld van familie, bekenden of bij mensen die ruim bij kas zaten. En dat deden de Kriellaarts wel, aan geld geen gebrek. Onwaarschijnlijk lang is dan ook de lijst van mensen, die een lening bij Helena hadden afgesloten bij haar dood in 1924. Maar niets voor niets: er moest wel rente betaald worden. Meestal 4% per jaar, soms iets meer. Ook hierover later meer.

Hun rol in het dorp

Als een van de rijkste en machtigste families in het dorp konden de dames invloed uitoefenen op verschillende zaken. Het meest bekende feit is dat zij de oprichting van de 'School met den Bijbel' mede mogelijk hebben gemaakt door een lening te verstrekken, die later werd omgezet in een schenking. Het zou gaan om een derde van het benodigde beginkapitaal.⁴

Daarmee zitten we midden in de periode van de schoolstrijd in Ameide (rond 1890). Na de oprichting van de 'nieuwe school' was het zaak voldoende leerlingen te krijgen en ook daar hebben de dames aan meegewerkt, zij het op een manier die niet door iedereen werd gewaardeerd. Rechts en links (anders gezegd kerkelijken en onkerkelijken) stonden in

⁴ Jonker, *Macht en armoede* 60.

die tijd fel tegenover elkaar. De gezusters Kriellaart behoorden tot de kerkelijken en droegen dat ook uit. Zo sterk zelfs dat zij (soms) invloed probeerden uit te oefenen op hun huurders of bij de mensen die geld kwamen lenen, om hun kinderen naar de christelijke school te sturen. Soms was die dwang zacht, soms ook hard volgens enkele getuigen uit die tijd.⁵ Of de dames geld weigerden te lenen aan 'linkse' mensen is mij niet duidelijk geworden, maar is niet denkbeeldig in de hitte van de strijd.

Helena Kriellaart speelde ook een rol bij het verdwijnen van de kermis in Ameide tijdens de jaarmarkt. In 1907 nam de gemeenteraad een besluit de kermis te weren, vooral op aandringen van dominee Van Grieken. Niet iedereen was daarvan gecharmeerd en zo gingen de ruiten van de (nood)pastorie er aan. De burgemeester, als hoofd van de politie, nam naar het oordeel van 'rechts' te weinig actie, waarop een aantal voortrekkers een petitie aan de minister van justitie zonden met het verzoek de burgemeester tot strengere maatregelen tegen de daders aan te zetten. Onder die petitie prijkt ook de naam van onze Leentje. Of het geholpen heeft is niet bekend.⁶

Met het verstrekken van leningen op ruime schaal hebben zij zeker veel mensen geholpen om door moeilijke tijden te komen, een huis te bouwen of een zaak te beginnen. In hedendaagse termen: ze hebben de lokale economie gestimuleerd. Daarvan zijn de schepen, die zij in bezit hadden en verhuurden aan Termeise schippers, een ander voorbeeld.

Hun bezittingen

Al eerder is gemeld dat de dames Kriellaart tot de rijkste inwoners van Ameide behoorden. Uit de archieven kunnen we ons een goed beeld vormen hoeveel vermogen zij bezaten en welke bezittingen aan hen toebehoorden.⁷ We hebben daarbij drie meetpunten.

Het eerste meetpunt is in **1879** toen hun moeder Merrigje van Limburg overleed. Vader Jacobus was toen al jaren verscheiden zodat Leentje en San de erfenis van hun ouders in de schoot geworpen kregen. Die erfenis was toen al aanzienlijk namelijk een kleine 70.000 gulden. Omgerekend naar nu zou dat ruim 700.000 euro waard zijn volgens de berekening van het IISG.⁸ Bij die erfenis behoorden 4 huizen, leningen, effecten en winkelvoorraad.

In **1898** krijgen we weer een beeld omdat Suzanna stierf. We zien dan dat de boedel van hun ouders niet is verdeeld, maar dat San zelf inmiddels ook een eigen vermogen heeft opgebouwd. De gezamenlijke boedel is inmiddels ruim 160.000 gulden waard, waarvan de helft dus voor Suzanne's rekening. Daar komt nog bij het eigen vermogen van ruim 20.000 gulden, in totaal dus ruim een ton in guldens. Op dezelfde manier als boven omgerekend betekent dit meer dan 1.350.000 euro. Wanneer we aannemen dat Helena ongeveer op dezelfde manier heeft geboerd dan komen we op een gezamenlijk vermogen van ca. 200.000 gulden (meer dan 2,5 miljoen euro).

Het beste inzicht in de aardse bezittingen krijgen we bij de dood van Helena Kriellaart in **1924**. Haar kapitaal bedraagt dan ca 210.000 gulden en dat is in guldens nauwelijks meer dan 25 jaar daarvoor. In waarde is het zelfs gedaald naar ca 1.500.000 euro volgens de eerder genoemde berekening.

Haar bezittingen zijn ingedeeld in de categorieën: *onroerende en roerende goederen, uitstaande leningen, effecten en kasgeld*.

Onroerende goederen

Laten we eerst eens kijken naar de onroerende goederen, die in haar bezit waren (zie onderstaande tabel).

Nr	Object	Adres	Kadaster	Waarde in guldens
1	woon-/winkelhuis	Fransestraat	B141	4.500
2	woonhuis	Kerkstraat	B1781,1817,1818	2.250
3	weiland 1 ha 86 a 40 ca	Liesveld	B492,494	4.650
4	woonhuis	Nieuwstraat	B90	1.700
5	woonhuis	Dam	B1770,1779	5.000
6	2 woonhuizen	Nieuwstraat	B1715,1716	2.500
7	woonhuis	Fransestraat	B1544	5.000
8	2 (of meer) woonhuizen	Molenstraat	B957,1454,1455,1709	3.450
9	griendland 1 ha 77 a 80 ca	Broekseweg	A274,275,276	3.500
10	weiland 3 ha 30 a 92 ca	Achthoven	A939,940,941	2.000
	Totaal			34.550

⁵ Ibidem 72-74.

⁶ Paul Will, 'De Termeise kermis exit' in Het Nieuwsblad HVAT (2009-4) 7-9.

⁷ Memories van successie kantoor Gorinchem in het Nationaal Archief te Den Haag.

⁸ Zie www.iisg.nl waarde van de gulden/euro.

Zouden we het onroerend goed nu moeten waarderen dan komen we op een aardig bedrag uit. De huizen in de Fransestraat zijn samen wel 600.00 euro waard, het huis op de Dam 400.000, en de overige 6 huizen schat ik minstens op 900.000 euro. Tellen we daar nog de prijs van 7 ha land bij op (zeg 350.000 euro), dan komen we voor het onroerend goed alleen al op een bedrag uit van meer dan 2 miljoen euro. En er was geen sprake van hypotheek!

Het land was verhuurd aan C. Terlouw en ? Streefkerk, beiden te Ameide, en aan D. van Dijk te Lexmond. Van de huurders van de huizen worden genoemd J. Meijer, C. de Jong en P. Roodhorst.

Roerende goederen

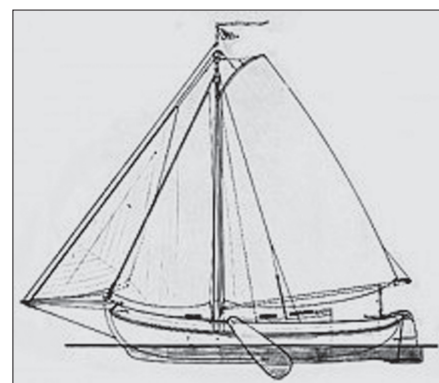
Van de roerende goederen noem ik de drie al eerder vermelde schepen.

Nr	Type schip	Naam	Verhuurd aan	Waarde in guldens
20a	zeilschip	Nieuwe Zorg	W. Diepenhorst	1.770
20b	boeieraak	Vertrouwen	F. en J. Roodhorst	2.200
20c	boeieraak	Vertrouwen	H. Vuurens	5.000
	Totaal			8.970

Naast de schepen is er ook sprake van de winkelvoorraad (ruim 9.000 guldens), vorderingen op klanten (1.425 guldens), inboedel etc. etc.

Leningen

Over de uitstaande leningen valt veel te vertellen. Het is een waslijst van wel 50 stuks, vooral aan personen maar ook aan enkele bedrijven. Niet alleen aan mensen of zaken uit Ameide of Tienhoven, maar ook uit Langerak, Groot-Ammers, Rotterdam, Vreeswijk, Lexmond, Nieuwpoort, Bergambacht, Oud-Alblas, Nijmegen en Den Haag. Meestal was er sprake van een onderpand, soms ook niet. In de lijst staan ook familieleden, die geld hadden geleend bij tante Leentje, al of niet hopen op kwijschelding bij de erfenis. Voor de lezers van het Nieuwsblad heb ik de schuldenaren uit Ameide en Tienhoven in onderstaande tabel opgenomen; er staan veel bekende namen in.⁹

▲ Een boeieraak.¹⁰

Naam	Bedrag in guldens	Naam	Bedrag in guldens
A. de With	2.500	A. van Holten	2.000
J.F. Oosterom	2.325	L.P. van Lomwel	1.200
A. van der Zouwen	2.950	T. de Kruyk	200
W.J.A. de Vroome	1.900	N. en A. de Wit	1.500
H. Streefkerk Azn	3.200	H. Verheij	800
A. van Middelkoop	1.250	H. Vuurens *)	500
A.C. van der Grijn	2.650	B. Streefkerk	1.200
J. van der Grijn	4.500	J. Blok	325
D. van Middelkoop Kzn	300	Ned. Herv. Gemeente	250
A. Streefkerk Azn	1.200	J. Labee *)	2.00
H. Verhoef	3.200	A. Verwolf	270
School met den Bijbel	3.750	A. Streefkerk Hzn	7.000
B. Streefkerk Pzn	11.500	Idem	4.000
A. Verwolf	2.300	A. van der Zouwen *)	700
C. van der Zouwen *)	200	W. de Bruin	140
W.A. en M. de Bruin	400	Idem	200

*) Sommige leningen werden bij de erfenis afgeschreven wegens 'ongegoedheid'; met andere woorden het geld zou nooit meer terugbetaald worden omdat die personen financieel aan de grond zaten.

In totaal bedraagt de som aan leningen (inclusief die van buiten Ameide en Tienhoven) ca. 110.000 guldens,

⁹ Namen en/of bedragen hier vermeld kunnen afwijken van het origineel omdat de copie op de film niet altijd duidelijk te lezen was.

¹⁰ <https://www.ssrp.nl/stamboek/scheepstypes/aken/boeieraak>.

ongeveer de helft van haar vermogen en drie maal zoveel als de waarde van haar huizen en grond.

Effecten

Het is wel interessant om te zien waarin de familie Kriellaart een deel van hun geld belegden. Vader en moeder Kriellaart waren ook al actief op de beurs. In de documenten van 1879 (de erfenis van Merrigje van Limburg) vinden we de volgende posten.

Soort belegging	Naam instantie	Bedrag in guldens
Obligatie (2x)	Oostenrijk	5.300
Obligatie	Portugal	2.400
Obligatie (3x)	Rusland	14.000
Aandelen	Rotterdamse Bank (later AMRO!)	5.400
Obligaties (3x)	Russische spoorwegen	2.100
Certificaten	Nationale Schuld	1.000

Beleggingen anno 1879 in de onverdeelde boedel van vader en moeder Kriellaart.

In 1898 zijn sommige stukken nog aanwezig, maar er zijn ook wijzigingen in de portefeuille te zien. Opmerkelijk is dat Susanne geen eigen beleggingen heeft maar dat de wijzigingen gedaan zijn uit de kas van de onverdeelde boedel. Het is aannemelijk dat Helena zich daarbij heeft aangesloten en niet op eigen naam beleggingen heeft gedaan maar zeker is dat niet.

Soort belegging	Naam instantie	Bedrag in guldens
Obligatie (4x)	Oostenrijk	5.600
Obligatie	Portugal	2.600
Obligatie (5x)	Rusland	25.000
Pandbrief (2x)	Zuid Hollandse hypotheekbank	3.500
Obligatie	Bouwmaatschappij te Rotterdam	3.000
Aandelen	Rotterdamse Bank (later AMRO!)	7.200
Aandelen	NV Nieuw Rotterdamse maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen	4.000
Loten (2x)	Stad Antwerpen	100
Aandelen	Basalt Aktien Gesellschaft te Keulen	4.700
Obligaties	Idem	3.000

Beleggingen anno 1898 nog steeds in de onverdeelde boedel.

Na de dood van Susanne had Helena alleen het beheer over het kapitaal, aannemende dat zij alle bezittingen van haar zuster heeft geërfd. In 1924 zijn er opnieuw verschuivingen te zien. De belangrijkste posten zijn hieronder vermeld.

Soort belegging	Naam instantie	Bedrag in guldens
Obligatie	Gemeente Ameide	5.600
Aandelen	Handels- en Landbouwbank te Gorcum	3.240
Obligatie (2x)	Rusland	700
Pandbrief (2x)	Zuid Hollandse hypotheekbank	2.800
Obligatie	Bouwmaatschappij te Rotterdam	2.600
Aandelen	Rotterdamse Bank vereniging	4.700
Aandelen	NV Nieuw Rotterdamse maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen	4.450
Schuldbekentenissen (4x)	Nederland	4.800
Aandelen	Basalt Aktien Gesellschaft te Keulen	540

Alle effecten bij elkaar waren in 1924 ca 38.000 gulden waard. Zeer waarschijnlijk zijn de gezusters, evenals vele anderen, het schip in gegaan met de aandelen in de Russische spoorwegen.

Kasgeld

Aan 'gerede gelden' was er ruim 9.000 gulden beschikbaar.

Resumé

De gezusters Kriellaart waren zeker (zeer) welgesteld. Naast een winkel met de daarbij behorende inventaris en voorraad aan manufacturen, waren ze in het bezit van vele huizen in Ameide, waren ze eigenaar van drie stukken grond en drie schepen, verstrekten ze veel leningen en belegden ze ook nog eens aanzienlijke sommen geld in aandelen, obligaties etc. Deze verdeling van hun vermogen over verschillende sectoren wijst op een gezond zakelijk inzicht.

Hoe kwamen ze aan hun vermogen?

Eigenlijk was deze vraag de aanleiding voor dit onderzoek. Zou er een rijke familie Kriellaart van elders naar Ameide gekomen zijn, die daar een winkel was begonnen?

Om deze vraag te beantwoorden gaan we terug naar de negentiende eeuw. In 1836 kwam Jacobus Kriellaart naar Ameide na zijn huwelijk met Merrigje van Limburg. Zou hij toen al kapitaalkrachtig zijn geweest? Hij was toen nog maar 22 jaar oud en had nog geen eigen vermogen verzameld mogen we veronderstellen. Zijn vader Kuindert, tuinman te Gorinchem, was 7 jaar daarvoor al overleden en liet geen onroerende goederen na. Zijn moeder Susanna stierf in 1834, waarbij haar bezittingen (kleding, beddengoed en meubeltjes) geschat werden op een waarde van 200 gulden. Ten tijde van zijn huwelijk was Jacobus dus een wees zonder familiekapitaal achter zich.

Geheel anders was het gesteld met de 35 jarige bruid (let wel 13 jaar ouder dan de bruidegom) Merrigje van Limburg. Stammend uit het geslacht Van Limburg en verwant aan de familie Kloos, had zij wel degelijk aardse bezittingen. Want in 1832 was haar vader, winkelier en wonend in de Fransestraat 77 overleden. Haar moeder Helena Kloos was al eerder overleden zodat de erfenis kon worden verdeeld. Merrigje had een zuster en twee nog levende broers zodat zij recht had op een vierde deel van de boedel. En die was aanzienlijk:

- Een woonhuis Benedendams
- Een woonhuis Benedendams/Prinsengracht
- Een woonhuis in de Nieuwstraat
- Drie woonhuizen in de Fransestraat (76,77,78), ten westen grenzend aan de stadsgracht.¹¹

Haar zuster Elisabeth was getrouwd met Isaac Verheij; zij verdienden de kost op een boerderij. Broer Johannes was vertrokken naar Rotterdam en werkte als timmerman. De andere broer Pieter was in 1832 nog minderjarig; later zou hij aannemer worden, trouwen en in Rotterdam terechtkomen. De winkel was dus voor Merrigje, die zij eerst alleen voortzette en na haar huwelijk in 1836 met echtgenoot Jacobus.

Samen hebben zij hard gewerkt en veel verdiend. Wie het zakelijke brein was weet ik niet maar misschien hebben ze elkaar goed aangevuld. En later hebben de beide dochters bijgedragen aan de vermeerdering van het kapitaal door in de winkel mee te werken en die later voort te zetten. Omdat ze niet trouwden, bij elkaar woonden en (waarschijnlijk) zuinig leefden, werd de familie Kriellaart een van de rijkste en machtigste partijen in Ameide in de tweede helft van de negentiende en eerste kwart van de twintigste eeuw.

▲ Helena Kriellaart.

De erfenis van Helena Kriellaart

Er viel veel te verdelen zoals we hebben gezien in 1924 bij het overlijden van Helena Kriellaart. Ze was ongehuwd en had geen broers of zusters meer. Wel was er sprake van een pleegdochter Cornelia van Zessen, die in 1883 gehuwd met Arie Streefkerk, metselaar te Ameide. Het ligt voor de

hand dat Cornelia en/of haar kinderen mee zouden delen in de erfenis. Maar er waren ook neven en nichten, zowel van vaders- en moederskant, die een deel van de erfenis zouden krijgen. Ook haar personeel bedeelde Helena goed. Daarnaast nog een aantal personen en instellingen zoals we verderop zullen zien. Er was tenslotte genoeg kapitaal om vele partijen te gedenken met een mooie som geld of andere bezittingen.

Om een en ander goed te verdelen werden er 20 legaten (schenkingen) gedaan uit de te verdelen boedel. Het gedeelte wat nog overbleef werd verdeeld onder de wettige erfgenamen. In enkele gevallen kreeg een familielid zelfs een legaat en een deel van de overgebleven erfenis.

Laten we eerst de 20 legaten bezien. Daarin zijn de kinderen van Cornelia van Zessen, gehuwd met Arie Streefkerk, ruim vertegenwoordigd.

1. Aan Nicolaas Streefkerk onder de voorwaarden dat hij de manufacturenzaak in het huidige pand voortzet en zijn zuster Meijnsje 6 gulden per week uitbetaalt:
 - a. Woonhuis en winkel in de Fransestraat
 - b. De manufacturenzaak inclusief inventaris en voorraad
 - c. Huis in de Kerkstraat
 - d. Land gelegen op Liesveld
 - e. Een som van 6.000 gulden.
2. Aan Meijnsje Streefkerk:
 - a. De wekelijkse uitkering van zes gulden
 - b. Woonhuis in de Nieuwstraat
 - c. Een som van 6.000 gulden

▲ Nicolaas Streefkerk.

¹¹ Dit is een foutje in de akte; het betreft niet de stadsgracht maar een brand-sloot, die lag op de plaats waar nu de Torenstraat is.

- d. Een som van 8.300 gulden om daarvoor een boeierschip te laten bouwen (max. 50 ton) en dit schip te verhuren aan Hendrik Vuurens.
3. Aan Cornelia Streefkerk, gehuwd met Adrianus Muilwijk:
 - a. Herenhuis op de Dam onder de voorwaarde dat daarin geen manufacturenzaak wordt gevestigd¹²
 - b. Een som van 2.000 gulden.
4. Aan Izaak Streefkerk, technisch ambtenaar te Nijmegen zijn schuld van 1.000 gulden.
5. Aan Hermanus Streefkerk, metselaar te Ameide, het restant van zijn schuld groot 6.000 gulden.
6. Aan Christiaan Streefkerk (ongehuwd en in 1924 reeds overleden, waardoor dit legaat werd verdeeld onder zijn broers en zusters) twee woonhuizen in de Nieuwstraat.
7. Aan Pietertje van Zessen (een zuster van Cornelia van Zessen) en huishoudster bij Helena:
 - a. De inboedel van de benedenverdieping van het huis waarin Helena woonde, inclusief een naaimachine en een mangel op de vloering
 - b. Het levenslange vruchtgebruik van het door Helena bewoonde huis in de Fransestraat
 - c. Woonhuizen aan het eind van de Molenstraat
 - d. De schuldvordering ten laste van Jan Oosterom
 - e. Idem ten laste van Aart de Wit
 - f. Een som van 3.000 gulden.
8. Aan de kinderen van P.A. de Hoon, gehuwd met J.J. de Raad, een som van 6.000 gulden.¹³
9. Aan Andrietta Francina Kriellaart, gehuwd met J.W. Coenraad, een som van 5.000 gulden.¹⁴
10. Aan Geertruida Verheij Johdr. een wekelijkse toelage van 2 gulden.¹⁵
11. Aan Josina Johanna Kriellaart, weduwe De Bruin, een wekelijkse toelage van 2 gulden.¹⁶
12. Aan Willemijntje de Wit een wekelijkse toelage van 1 gulden.
13. Aan Neeltje de Wit een wekelijkse toelage van 1 gulden.
14. Aan Lotje van Tol, weduwe Erberhard te Rotterdam, een wekelijkse toelage van 1 gulden.
15. Aan de diaconie van de Nederduits Hervormde Gemeente te Ameide een som van 20.000 gulden met de bepaling dat zij de weekgelden, genoemd onder 10 t/m 14 uit zal betalen.
16. Aan de Vereniging tot Stichting etc. van de School met den Bijbel een som van 5.000 gulden.
17. Aan Effatha (instelling voor opvoeding en onderwijs aan doofstomme en blinde kinderen/ jongelieden) te Utrecht 2.000 gulden.
18. Aan Arie Streefkerk Hermanuszn, metselaar te Ameide:
 - a. Het boeierschip "Vertrouwen", bevaard wordend door Frederik en Jan Roodhorst, een zeilschip genaamd "Nieuwe Zorg" bevaard wordend door Willem Diepenhorst en een ijzeren aak bevaard wordend door Willem Adrianus en Marinus de Bruin.
 - b. Een schuldvordering met scheepsverband ten laste van voornoemde heren De Bruin.
19. Aan de erfgenamen van haar nicht Geertrui Verheij, weduwe van Diederik Samuel Bodde:
 - a. Het perceel griendland aan de Broekseweg groot 1 ha 77 a 80 ca.
 - b. Het perceel weiland op Achthoven groot 3 ha 30 a 92 ca.
20. Aan haar achterneef Adrianus Teunis Vink, predikant te Vleuten en uitvoerder van het testament:
 - a. Het eigendom van het woonhuis in de Fransestraat genoemd onder 7b.
 - b. De gehele inboedel van de eerste verdieping van dit huis.
 - c. Een som van 1.000 gulden voor de uitvoering van het testament.

Tot zover de legaten; daarmee had Helena al ruim 128.000 gulden uitgedeeld. Voor de met name genoemde erfgenamen (waarvan sommigen ook al een legaat kregen) bleef de restsom over van rond de 82.000 gulden.

De volgende gelukkige (achter)neven en -nichten kregen (afgerond en in guldens):

- Elizabeth Bodde een som van 20.500
- Dierika S. van Spanje idem 10.250
- Gerada W. van Spanje idem 10.250
- De 6 kinderen van Johannes van Limburg en Johanna K. Slootmaker elk een zesde deel van 41.000 gulden.

Daarmee was de koek op. Overigens hebben niet alle (achter-)neven en -nichten wat gekregen; wat de beweegredenen van Helena geweest zijn bij haar keuzes is niet bekend.

Maken we de balans op dan is de top vijf van deze erfenis als volgt samengesteld (in guldens):

1	Nicolaas Streefkerk	23.384
2	Elizabeth Bodde	23.082
3	Meijnsje Streefkerk	18.524
4	Diaconie (minus weektoelagen)	17.192
5	Pietertje van Zessen	14.578

Tenslotte

Aan het begin van dit artikel stelden we ons een aantal vragen, waarop we nu soms een duidelijk en soms een beperkt antwoord kunnen geven. Susanna en Helena Kriellaart waren twee ongehuwde dames, die een winkel in manufacturen dreven en naar hedendaagse begrippen een bank van lening voerden. Ze waren kerkelijk actief en ondersteunden de nieuwe school en de Hervormde Kerk financieel. De winkel erfden ze van hun ouders; daarin hebben ze eerst meegewerkt, later zetten ze de winkel voort.

¹² Het werd de slagerij van enkele generaties Muilwijk.

¹³ Josina Johanna de Raad was een achternicht van Helena van haar vaders kant. Eén van die kinderen was de bekende meester P.A. de Hoon, tevens kunstschilder en oom van onze voorzitter. Hij kreeg een derde deel van het genoemde bedrag.

¹⁴ Andrietta F. Kriellaart was ook een achternicht van haar vaders kant.

¹⁵ Let wel: dit is niet de Geertrui Verheij, getrouwd met Diederik S. Bodde, genoemd onder 19.

¹⁶ Deze Josina was een kleindochter van Gijsbert Kriellaart en Jozijna Johanna Bauer.